

GÖRGEI.

CZÁFOLAT

ASSERMANN HONVÉDEZREDES ÉS MINISTERI
TITKÁR

VÉDIRATÁRA.

ÍRTA:

ASBÓTH LAJOS

HONVÉDTÁBORNOK ÉS AKADÉMIAI TAG.

FÜGGELÉK:

ÉSZREVÉTELEK GÖRGEI: „GAZDÁTLAN LEVELEIRE.”

PESTEN.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCLXVII.

Az évek terhe és talán még inkább a hosszú éveken át szenvedett súlyos börtön alatt összeroskadva, megtörve anynyi küzdelem, keserűség és csalódás alatt, nincs más reményem, nincs más óhajom, mint hogy régen őszbeborult főmet a külvilág hiú és meddő zajától távol tartsam, azon békében és nyugalomban, mely megilleti az aggot, ha a szív s az élet minden harczait átküzdötte.

Évek óta visszavonultan a napnak zajától, csak egykori fegyvertársaim dicsőségének emlékeiben és az elzárkózott magány nyugalomban éltem, azon hiedelmemben, hogy számomra se tér se alkalom nem nyílik többé megtört erőmet a közügyek, a haza szolgálatára felajánlani. S ha megvallom, hogy bensőmnek jól esett ez elzárkózott nyugalom, most mégis örömmel lépek ki ismét, midőn váratlanul azon helyzetben látom magamat, hogy véleményem szerint nem csak szolgálatot tehetek, hanem kötelességet is teljesíthetek.

Elvonultságomban csak néhány nap előtt került kezeim közé Assermann röpirata:

„Egy nyílt szó Görgei Arthur honvédtábornok ügyéhez.”
Valamint a külföld történetében legújabbán mindinkább felvetődik azon irány, mely a világtörténelemben századok óta megbélyegzetten álló jellemeket purificálni akarja, nagyon félreértett humanitás és morál alapján, úgy legújabbán nálunk is felmerül itt-ott a tendentia Görgeit, ki felett nagy szabadság harczunk elfogulatlan szemtanúi csak egy véleményen lehetnek, ki fölött történelem és nemzet eldöntötte a kockát, tisztázni és benne – szerecsent mosni.

E tendentia tetőpontján állva nyilatkozik Assermann röpiratában.

Ez kimondott célja és tárgya.

És úgy hiszem, hogy nekünk legkivált, kik ama nagy harcot végig harczoltuk kötelességünk annak emlékeit és történetét megőrizni a legnagyobb hűségben, megőrizni különösen fő mozzanatait és ezek közt ismét különösen azokat, melyek lényeges tényezők voltak európa-bámulta dicsőségében és – tragicumában.

Minden idevonatkozó nyilatkozásnak mi, szemtanúi és harczosai Kápolna, Szolnok, Tápió-Bicske, Hatvan, Isaszeg, Nagy-Sarló, Buda harczainak stb. mi vagyunk természetes ellenőrei; egymás és a nemzet iránti kötelességünk ez ellenőrzést lelkiismeretesen kezelni.

Ennek érzete bírt arra, hogy Assermann röpiratát szembesítsem egyszerű, czáfolhatatlan tényekkel, tényekkel, melyeket nagyrészt bővebben előadtam emlékirataimban szabadságharcunk idejéből. Beszéljenek ezek; minden okoskodástól távol akarok maradni. Az analyzist és az oknyomozást bátran bizhatjuk a történészekre; nekünk feladatunk csorbíthatlanul megőrizni a tényálladékot. És ennek súlya alatt roskadt össze Görgei egykor több mint népszerű neve, ennek súlya alatt össze kell hogy roskadjon Assermann okoskodása is.

Assermann röpiratának első 14 oldala nem tartozik szorosán tárgyunkhoz.

Ezekben eleintén elmondja, hogy föllépésének egyik indoka azon óhaj, hogy ne nehezedjék a magyar hadak történetére az árulási gyanú egy átok súlyával, a mire csak az a megjegyzésünk van, hogy ez igen balfelfogású hazafiság. Megvagyunk győződve, hogy az árulás ez átka nélkül a magyar seregek végsikere egészen más lett volna. Erre elég biztosí-

téket nyújtanak ama dicső csaták, melyek mindenfelől tisztázták az országot az ellenséges hadseregektől.

Aztán elmondja, hogy közvetlen Görgei mellett soha sem szolgált és így személyi kegyek gyanúja nem eshetik reá.

Ettől mi is távol tartjuk: de Görgei ügye felfogásának egyik indokát látjuk ebben. Talán ha nincs mindig távol Görgei működésétől: ezt nem is fogja fel ilyen hamisan,

Polemizál aztán talán nem is létező ellenfél ellen Görgei ama tette mellett, hogy a sereget az oroszoknak adta át.

Mert valaki constatálhatja, hogy ez által a nemzet és Ausztria közé nagy követ gördített, a nélkül, hogy rosszaláná. Valóban Görgei bűnei másutt keresendők.

Vége neki megy néhány honvédtiszt egy nyilatkozatának, mely erkölcsi meggyőződéseik talán kissé hevesen fogalmazott kimondása és nagy diadallal összezúzza benne azt, a mi nincs – is benne.

Aztán átmegy azon kérdésre, vajjon Görgei működésében volt-e árulás vagy sem, és 32 oldalon át azon eredményre jut, hogy e szeplőtlen jellem egész, magaviseletében egy szennyfoltot sem talál.

Vessünk e szeplőtlen jellem magatartására szabadságharcunk alatt egy rövid pillantást.

És aztán nézzük pontozatonként Assermann védrendszerét. Szerző Görgeit védvén a katastrofán kezdi és naivül szörnyűködik, hogyan találhat valaki ott árulást, a hol ezt valóban senki sem nem keresi sem nem találja. Naivül mutatja ki diadal érzettel, hogy ott nincs semmi árulás, a hol valóban – nincs.

A katastropha csak eredménye, constatálása az árulás-

nak, azt magát másutt – természetesen az előzményekben kell keresnünk.

Ezekben tel fogjuk lelteni azon tényt, hogy Görgei először is eleitől fogva mindig fenntartott magának kibúvót a dolgok roszra fordultának esetére.

Midőn a schwechati ütközet után már mint ezredes a sereg fővezényletére magát Kossuthnak felajánlja érzi hatalmát, de érzi egyúttal veszélyes helyzetét is és nem az egyetértésben, nem az együtt működésben, hanem a viszályban keresi a fejlesztést, az ellennek előnyt nyújtva a hol azt jó színnel csak tehetette.

Visszavonul Pozsonyból az osztrák hadsereg elől lépésről lépésre – nem védi a győri és bicskei erős vonalokat és a helyett, hogy egyesülve Perczel seregével Buda előtt döntő csatát fogadjon – társát kiteszi a vereségnek, önmaga egy csapás nélkül feladja a fővárost.

A kormány legnagyobb zavarban Debreczenbe vonul. Görgei nőttön növeszti a zavart a kétségbeesésig, midőn nem csak védtelenül hagyja a kormányt elvonulván a bánya-városok felé – de egy kiáltványt is bocsájt ki, melyben *nyíltan elszakad a honvédelmi bizottmánytól* és annak az engedelmességet teljesen megtagadja, megszüntetvén véle csakugyan minden összeköttetést.

Ilyenek után a francia forradalmi kormány az illető tábornokot a legrövidebb utón kivégeztette volna, mint árulót. És ki az, a ki mondani meri, hogy nem tette volna helyesen. Vajjon ezen tény már önmagában nem határozott árulás volt-e?

Midőn egyrészt a katona nem csak az engedelmességet megtagadja a törvényes kormánytól, hanem azt egy kiáltványban törvénytelennek is hirdeti és a viszályt ádáz kézzel merészen bele dobja a nemzetbe azon perczen, midőn legszükségesebb, hogy minden erő és minden hazafi vállat vetve egye süljön a haza védelmére, másrészt az ellenségnek egye-

nes utat nyit a kormány megsemmisítésére, a védelem folytatása lehetőségének megölésére. Hisz akkorában Erdély is az ellenség kezében volt. Ott menhelyre a kormány alig lelt volna, még kevésbé szerezhetett volna segélyforrásokat a küzdelem további folytatására. A hol pedig nincs kormány nincs tér – ott vége van mindennek.

Bizonytal Görgői sem védte volna magát tovább, ha Windischgrätz Debreczenre tart és megsemmisíti a kormányt. Maga Windischgrätz is érezte (vagy tudta) ezt és azért menesztett nyomtatott nyíltparancsokat minden alvezéréhez azon tartalommal, hogy „midőn Görgői a magyar kormánytól elvált és csak is a király jogait akarja védeni, mindenütt a hol találkoznak véle, igyekezzenek egyezkedésre jutni, néki teljes amnestiát biztosítva.”

Ha mindez meg nem történt, nem Görgői, hanem egyedül csak Windischgrätz ő herczegségének érdeme.

Nem mozdult Pestről; a kormány működött – működött óriási erélylyel – sereget teremtett, felhozta a bánsági haderőt, és tekintélyes állásba helyezte megint hazánk védelmi ügyét.

Ilyen körülmények közt ismét nyújtott chanceokat a csatlakozás a kormányhoz és Görgői csatlakozott is – de nem mulasztotta el még a magyar lovagiasság egy példájával az ellenségnek szolgálván, Schlick osztr. lovassági tábornokot elszalasztani.

Mellőzvéen az 1849-iki tavaszi hadjáratot, csak röviden megemlítem, hogy az nem volt Görgői dicsősége. A terv Vetter, a kivitel az alvezérek érdeme. Görgői egy csatát sem vezényleti személyesen; a kápolnai csata csak is az ő engedtlensége által veszett el. Az isaszegi csata egyrészt Damjanics és Kiss Pál szívós és hősies ellentállása által lön megnyerve; addig tartották az erdőt míg Aulich – nem Görgői parancsára, mert ha azt bevárja elkésik – lelke sugallatából

sietett a csata színhelyére és eldöntötte a győzelmet. Isaszegnél éppen Görgei mulasztotta el Gáspár tábornoknak a viszsztatérésre parancsot adni, és Nagy-Sarlónál mit sem gondolva a sereggel, Léván időzött; a 7-ik hadtestet nem küldte a csataterre.

Így látjuk, hogy már Kápolnán ismét vizzályt szőtt, Dembinszkyt és Vettert megbuktatta, mindig engedetlen volt a kormány iránt.

Az isaszegi csata után szét osztá seregét – ő elment Komárom alá, Aulich tábornokot Pest előtt hagyta. Hogy Windisehgrätz össze nem zúzta Aulich kis erejét, az szintén nem Görgei, hanem csakis ő herczegségének érdeme, valamint a nagy-sarlói ütközet sem az ő dicsősége.

A sors kedvezett a magyar fegyvernek. Magyarországon, Erdélyben s a Bánságban verve volt az ellenség.

Az osztrák sereg teljesen kifáradva, fegyelmét veszve, mindenfelé futásnak eredt.

Görgeinek csak mennie kellett volna és kétségkívül Bécsben transigálhat – talán dictálhat.

Kinyeri azt, a mit most csak annyi hosszú szenvedések árán nyerhettünk.

De Görgei visszamegy Budára.

Annyi már nagyon is sok volt a győzelemből. Nem lehet, hogy a fák az égbe nőjjenek. Tetőpontján a győzelemnek meg kell állani, a nélkül, hogy azt ki aknázza volna, a nélkül, hogy legkisebb előnyöket szerzett volna.

Megállítá a győzelem ittas magyarságot, visszavezette azt, visszavezetett 30,000 embert, hogy hitvány erődített város előtt négy hétig henyéljen és mulasson a hatfontos ágyuk és röppentyűk játszadozásán: hisz a fővezér elfeledte a résztörésre ostromtelepeket hozni.

Szegény derék Aulich, ki alatt hadosztályt vezényeltem,

hányszor monda Buda alatt „Mein lieber Asbóth, die Sachen steh'n schlecht, so belagert man keine Festung, wenn man sie nehmen will. Das Ganze will mir nicht gefallen.”

Görgei az ostromtelepeket elfeledte elhozni réstörésre, de hozott azért erre 8 huszár ezredet. Csakugyan, Assermann is katona, nos hát mit szólt ehhez?

Legalább ezeket hagyta volna Pöltenbergnek, ezek és a 7-ik hadtest legalább üldözhatték volna az ellent, rémülést hozhattak volna az osztrák kormányra.

Assermann azt gondolja, hogy Görgei talán a bán ellen akart menni, vagy más fontosabb hadműveleti célja volt.

Szegény bán!

Azt Guyon kis serege Hegyesnél összezúzta; és mi fontosabb művelet lehetett volna még, mint Bécsnek menni. De várni kellett mig Olaszországból, hol épen a békealkudozások folytak, a győztes segélyseregek hazánkba jöhettek, míg továbbá az orosz segély, melyről köztudomású volt, hogy május óta habozva vesztegel Varsónál, Magyarország felé rukkol.

Erre ki néni futotta a veszteglés Buda ostroma alatt. Görgei várt tehát tíz napig Buda bevétele után, hogy a hegyelésben kifáradt magyar sereg pihenessen.

Junius 1-jén megindította a sereget.

Lassan vezette a Vág vizéhez, szétoszoltan felállítva 25 mértföldnyi vonalon, Győrtől Szeredig és még tovább felfelé.

Itt megint pihentünk 8 napig.

Jött a jelentés: „Itt az orosz!”

Panyutin Nagy-Szombaton 16000 emberrel, 40 ágyúval, a főerő Duklán betört.

Nos, most kezdjük meg.

De úgy kezdjük meg, hogy csak egyes hadtesteket küldjünk a Vág mocsárai közé, a túlnyomó erő ellen, azokat fel-

áldozva konzultassuk össze – magunk ne menjünk a sereghez, hanem sétáljunk Pest, Debreczen és Tata között.

Nem folytatom a vág-dunai hadjárat leírását – azt bőven olvashatja mindenki emlékirataimban; hogyan küldé a 2-ik hadtestnek 16-kán csak egy csekély részét a Vág-Dudva mocsárjai közé, hogyan adta oda 20-kán a 2-ik hadtestet ketős túl erőnek, és midőn az mégis egy maga ez nap teljesen győzött, hogyan fogadta el ő maga 23-kán a csatát a legveszélyesebb állásban csak azért, mint maga monda: „Wir müssen vereint mit dem 3-ten Armeecorps die Schlacht annehmen, weil Asbóth mit dem 2-ten Corps allein heute gesiegt hat.”

De Asbóthot a kormány rendelkezésére bocsájta, mivel támadni mert egyedül és – győzött ott, hol Görgeit egyesülve a 3-ik hadtesttel megverték.

Aztán ott hagyta Pöltenberget Győrnél Haynau és Panyutin egész erejének áldozatul, míg ő a Vág vizénél időzött – jóllehet tudta, hogy az egész osztrák erő a Dunajobb partjára kelt.

Át megyek a katasztróhára.

A komáromi hiábavaló vérontás, mely a már gyenge sereget még inkább meggyengíté, határozott engedetlenség a kormány irányában, mely az egyesülést kívánta a déli sereggel, hogy Haynaut minden rendelkezésre álló erővel meghessen támadni. Görgei nem mozdul Komáromból addig, míg meg nem tudja, hogy no már most Paskevits beékelte magát Komárom és Szeged közé; most vezeti seregét halálíg fárasztó meneteken és csatározásokon át Aradra, útközben Nagy-Sándort kiteszi az összes orosz erőnek.

Aradra érkezik valahára – ő azt mondja: késő, a temesvári csata elveszett.

De nem volt késő. Ott volt ő 25,000 emberrel, ott volt egy tartalék sereg 10,000 emberrel Gerlon és Asbóth alatt – a Temesvárról visszavert m. sereggel összeköttetést

keresni a bátor Bommel érintkezésbe helyezkedni kellett volna.

Bem 12-kén reggel korán már Radnán volt és Görgeivel, Kossuththal akart eziránt értekezni – végtusát megkísérlem Haynau ellen – az orosz három marsch-statióval hátra volt Nagyváradnál.

Ez Görgei esze ágában sincs.

De kicsikarja a kormányzótól lemondását, saját személyének dictatorrá emelését, azon hiú állítással, hogy: ez az egyetlen mód kedvezőbb feltételekre.

Mik voltak ezen kedvezőbb feltételek?

Világos!

Mi lett megmentve a dictátorság által?

Görgei!

Vessük össze e száraz tényekkel Assermann pontozatait.

Mellőzve a „Hon” és „Pesti Hírlap” után idézett cikket, melyek nézetét Görgeiről egyébiránt osztom – kezdem a 13-ik lapon szerző azon tételén, melyben tagadja, hogy Görgei seregét feláldozta volna, végezvén így: hogy soha se hallotta, hogy mindazok közül a kik Görgei ez utolsó határozását rosszalják, valaki megmondta volna, vagy csak vélekedett volna is a felől, hogy hát hogyan menthette volna meg Görgei seregét?

Ám hallja tehát.

Hogy Görgei seregét feláldozta, arra határozottan igen-nel felelhetek.

Mert megérkezve Aradra, jóllehet későn a háborítlan egyesülésre déli seregünkkel, nem volt késő azon hadműveletre, hogy azzal még érintkezésbe helyezkedjék és vagy

egyesüljön, vagy az osztrák sereget a kettő közé szorítva végtusát kísértsen.

Ha – legrosszabb esetben – e végtusának nincs más eredménye, mint a menekülés török földre, megmentette volna seregét az ellen bosszújától, mert tudjuk, hogy mind azok kik átmenekültek és a Hauslab-féle közbenjárást elfogadták, bántatlanul térhettek vissza.

Bemnek ez volt gondolata a temesvári csata után, a mint személyesen monda nekem Radnán, 12-kén, a hol Aulich hadügyér parancsára tartaléksereggel álltam, a marosi átkelést védve.

Válaszomra, hogy Kossuth az éjjel távozott a hegyeken át Lúgosra, Görgei pedig hír szerint Aradról Világosra visszament, hogy az orosz előtt letegye a fegyvert:

A hős lengyel tábornok e szavakba tört ki:

„C'est une infamie.”

A 14-ik lapon mondja szerző:

„Világos – igenis vont – de minden más eset sokkal több áldozatot vont volna maga után. Görgei tehát Világosnál legkevésbé áldozta fel seregét.”

És lehetett-e még több áldozat, a tábornokok kivégzése, 600 tiszt bebörtönzése; a többi sereg besorozása mellett? Valóban előnyös vívmány!

Csak némi előny kinyerése által megtörténhetik, hogy nagyon is kedvező feltételek alatt capitulálhat a sereg, mert tudva volt, hogy Paskevits és az összes orosz sereg a legelkeseredettebb kitörésekkel halmozta Haynaut és szívesen látta volna, hogy azt megverik.

Egészen más állásban levén, könnyen egyezhetett volna kedvezőbb feltételekbe.

De természetesen, a teljesen levert csüggedt, tettel nem

kockáztható magyar sereg ellenében, szemben a győztes Haynauval mit sem lehetett tenni.

Mindezekről eltekintve a vezér szent kötelessége a rá bízott sereggel magát, akár csatározásban, akár visszavonulásban addig tartani és védeni, míg az ország egy szélső határán áll és csak ott adja meg magát, ha egy talpalatnyi földje sincs többé. De még akkor is, ha semmi legcsekélyebb mentő feltételt sem nyerhet, átlép a határon és inkább a szomszéd hatalom előtt teszi le a fegyvert.

Hogy a számos ily példák közül az újabbkori hadjáratokból mást ne idézzek csak Blüchert említem, midőn 1806-ban Lübeckbe vonult és Dembinszky menekülését 1832-ben és több lengyel vezérek átlépését az osztrák és porosz területre. Ha Görgei ezeket akarja, megtörténhetik, hogy, midőn az orosz főerő Nagy-Váradon, előcsapatjai Szalontán voltak, Paskevicsnek pedig kedve se volt Haynaut segíteni, az elszigetelt osztrák erőt megverheti és tervét létesítheti.

Mert Bem bizonyára, ha rögtön hírt nyer ezen tervről, Vécsey érintetlen, Guyon és Kmetty derék seregeivel, a többi, ha nem is edzett, de lelkesedésre bizonyára még képes csapatokkal mindent elkövet, hogy a terv kivitelét segítse.

A 15-ik lapon szerző kérdi:

„És Görgei adá át őket (a tábornokokat) gyászos végzetüknek?” „egy magára határozta el a fegyver letételt?” Igenis, úgy van.

Mert ámbár 12-kén Világoson még egybehívá főtisztjeit – de ezt már mint hatalmas, kérlelhetlen dictator tévé, nem túrvén ellentállást.

Bizonyítéka ennek, hogy midőn Zambelli ezredes felszólalt az ellen, hogy az orosz előtt lerakjuk a fegyvert: főbelevetéssel fenyegette, valamint a sereget is, mely lázadásnak indult a megadási terv hallatára, decimálással fenyegette.

A teljhatalmú dictator ily érveivel szemben, senkinek sem lehettek többé érvei.

Kérdi szerző továbbá:

„Vagy talán ámitásokkal kecsegtette Görgei szerencsétlen társait?”

Nem tudom.

De azt a jegyzéket tulajdon szememmel láttam, mely Görgei irodájában, közvetlen szobája mellett, első segédje által ki volt téve, hogy abba mindenki jegyezze be magát, a ki orosz szolgálatba akar lépni.

Úgy hiszem eleget tettünk szerző e nagy hangú drámai felkiáltásának:

„Feleljetek uraim e kérdésekre, avagy czáfoljátok meg e kérdésekbe foglalt állításaimat.”

A 16-ik oldalon szerző rendkívüli súlyt fektet Görgei e szavaira:

„Uram legyen elég ha én egyedül esem áldozatul!”

Ahoz Assermann naivitása kell, hogy ezt érvül hozta fel.

Ily hathatós színpadi phrasis elmondása sokkal közelebb fekszik Görgeihez mint átérzése.

Evvel gázvilágítás és vadromantikus decoratio mellett tapsra lehetne ragadni a karzatot.

De az elfogulatlan szemébe nem fog port hinteni az ilyen flosculus.

Épenséggel nevetséges lett szemben azon ténnyel, hogy áldozatul estek mind – csak Görgei nem. Amnestiát kapott, igenis amnestiát, mert Klagenfurtba csak belebezve volt, védve üldözések ellen, pénzt kapott Paskevicstól, évdíjjat húzott, kényelemben élt, ellátva minden szükségessel – járt kelt órák távolságára és családja mind véle lehetett, tudtommal jelenleg sem szenved nélkülözésekben, jóllehet 48 előtt nem volt vagyona.

Evvel bizonynyal beérhetjük, ha gondolunk arra, hogy a hatalmasok az árulást szeretik, de az árulót nem és utóvégre mentől olcsóbban szeretnek tőle menekülni, lehetőleg legrövidebben szeretik kötelezettségüket irányában elintézni.

De még egy pendant Görgei heroicus phrasisához.

Ebédén voltunk Rüdignél másodízben Kis-Jenőn aug. 15-kén. Ott volt négy osztrák tábornok, Zichy F., a magyarok részéről Görgei, Leiningen, Pöltenberg, Aulich és én; az ebéd után, mely különösen az orosz tábornokok és főleg Rüdiger élénk társalgása által tűnt ki, – ez a magyar tábornokok egészségére is emelt poharat – ebéd után tehát a mellék szobában vettük a kávéét Rüdiger mindenkivel nyájasan társalgott, egyszerre Görgeihez fordult:

– „Herr General, wann sind Sie bereit nach Grosswardein zu fahren?”

Görgei felel: „In einer Stunde.”

Rüdiger tovább kérdi:

– „Wünschen Sie vielleicht einige von Ihren Kameraden” – és ezzel reánk mutatott – „mit sich zu nehmen?”

Görgei felel:

– „Niemanden, als meinen Bruder.”

Kérdem mit akart Rüdiger ezen szóváltással?

Biztosítani akart néhány magyar tábornokot, kit féltett.

És Görgei talán nem tudta, hogy ő az amnestiának megyelejébe?

Mi pedig a bitófának.

De Görgei egyedül akart áldozat lenni!

A 17-ik lapon így szól szerző:

– „De hát végre is Görgei miért tette Világosnál le a fegyvert? – mert a viszonyok hatalmával szemben reménytelen helyzetében ez volt még a legésszerűbb a mit tehetett.”

Görgeire nézve és jelleméhez illően igen ez volt a legész-szerűbb.

Eleitől végig úgy intézte a viszonyokat, hogy számára maradjon kibúvó.

Azért vonult kardcsapás nélkül 1848-ban Pozsonyból Budára.

Azért adta ki a nyilatkozatot és odavetette a kormányt Windischgrätznek, melyet, hogy ez szét nem vert, nem az ő érdeme.

Azért hagyta Schlicket, ki már a két magyar sereg közé szorítva, el volt veszte – menekülni.

Azért hiúsította meg a kápolnai csatát engedetlenségével. Azért távolította el Dembinskyt, Vettert.

Azért ment vissza Komáromból Budára.

Azért áldozta fel a Vágdunánál egyenként a hadtesteket, és demoralisálta a sereget, nem engedelmeskedett a kormány parancsának egyesülésre a déli sereggel.

Azért tette magát idejekorán a muszkával érintkezésbe, és végre azért nem kísérelt meg seregét Aradról tovább vezetni és védeni, hanem visszament Világosra, hogy aztán maga Klagenfurtba, pajtásai pedig az aradi vérmezőre menjenek.

Két lappal tovább szerző felel arra, hogy Görgei áruló, mert 1849 elején már capitulálni akart.

„Akart? meglehet; a tények azonban az ellenkezőt bizonyították.”

Később mégis mondja, hogy „ez alkudozás az országos küldöttség által megkísérelt iránynyal való eszmerokonságban lehetett.” És „az ily szándék nem involválhat árulást”?

Akart-e már akkor Görgei capitulálni, nem tudom – én azon hiszemben vagyok, hogy csak előkészíteni akart, lesben állva, mi történik a kormánynyal. Ennek elég jele az, hogy

Windischgratz kiadta a parancsot alvezéreihez, Görgeivel egyezkedni.

Egy sereg-vezérnek soha, de soha sincs joga nyílt téren az önkéntes capitulációra addig, míg kormány létezik. Klapkának például volt joga Komáromban, mert akkor sem kormány, sem kilátás nem volt többé.

De Görgeinek capitulációra gondolnia is míg több sereg létezett felső Magyarországon, Bánságban, Erdélyben, az alföldön, nem volt szabad.

Szerző azon állítására, hogy a capitulatio eszmerokságban állott a kormány lépésével és így nem involválhat áruást, azt mondom, hogy igen is involvál, mert ez által erősíti az ellenség állását szemben az alkudozó kormánnyal, ezt pedig gyengíti.

Mire menne *egy* állani központi kormánya, ha a nemzet közös harcában minden seregvezér az ellenséggel egyezkedhetne azért, mert a kormánynak ezen szándoka van?

Ellenkezőleg!

Ily esetben az egyes hadtesteknek és vezéreknek annál szívósabban, megfeszített erővel kötelességük tovább harcolni, hogy nyert előnyök által a kormány állását erősebbé tegyék és így kedvezőbb eredmények kinyerésére képesítsék.

A 20-ik lapon szerző védi Görgei kiáltványát és felvételét a bányavárosokba:

Ezeket, úgy hiszem, már fennebb kimerítettük.

Csak annyit jegyzünk meg, hogy különösen hangzik, ha Assermann azt mondja, hogy e kiáltvánnyal Görgei seregeinek különböző elemeit össze akarta tartani.

Sőt – e kiáltvány csak vizályt idézhetett. Szakadást kormány és hadsereg közt.

Eredménye azon camarilla volt, mely folytonosan mű-

ködött Görgei táborkarában, izgatva a kormány ellen és lehetségesé téve, táplálva a vezér engedetlenségét.

A kormány gyenge volt Görgei iránt, ki akárhányszor megérdemlé a halált, A kormány folyton engedett neki; azon hitben, hogy megnyerendi.

Csalódott.

Megbuktatás volt a köszönet. –

A biztos stratégia Görgeinek a felvidéki út helyett azt parancsolta volna, hogy a Tisza-vonalra menjen és ott a bánáti sereggel egyesüljön, Perczel seregét magához vonja, erős védelmű állást foglaljon – míg a kormány Debreczenben nyugottan nézhetett volna új erők felállítása után.

Ez volt már a kormányzó terve is és ez vezetett april havában dicsőségre és vezetett volna győzelemre is – ha –.

A helyett csaknem kétségbeesésbe hozott kormányt, országgyűlést, etc. mit legjobban tapasztalhattam, mint debreczeni hadi parancsnok.

Windischgrätzet meg nem veszélyeztette állása által, ha az egyenesen Debreczennek indul.

Ép oly kevésé kell commentár a 21-ik laphoz, mely a visszavonulásról szól Budára, Komárom felmentése után.

Csak azt említem, hogy a kormányzó semmiképen sem parancsolta Buda bevételét és csak óhajtását fejezte ki ez iránt.

Erre elég lett volna Aulich tábornokot megbízni, a ki néhány ostromteleppel rést löve, épúgy ura lett volna ezen erődített városnak – mert Buda nem volt vár – mint Görgei később 40,000 emberével.

Görgei egyébiránt nem szokott volt a kormány rendetének hódolni – hanem ezúttal leghőbb kívánságának felelt meg a kormány óhaja és így elszalasztottá a futó ellent a helyett, hogy Budát a maga sorsára hagyta volna, mi által Pest sem esett volna az ostrom áldozatául, míg Henczi csak zavarban leendett volna, ha a magyar elfoglalja Bécset.

De Görgei ostromolta Budát 4 hétig, minden erejével, még – a lovassággal is. Első eset a stratégiában.

A 21-ik lapon még ezeket is találjuk:

„De a bécsi hadjárat se az orosz interventiót meg nem akadályoztatta és az eseményeknek lényeges fordulatot nem adott volna.”

E próféta-szerű szavakra, ámbár jós erőt magamnak nem tulajdonítok, úgy hiszem egyszerű a felelet.

Bécs bevétele kezünkbe ad számos fegyvert, miben nagy hiányunk volt, minden elégtelen hozzánk csatlakozott volna – s ki nem volt akkor elégtelen, – a harcztér áttétetik a haza határain kívül, sa kormánynak bő tere nyílik háborítlanul szervezni új erőket. Ha Bécs bevétele után sem állana el az orosz az interventiótól, nagyon valószínű, hogy a kormány azon szóban forgott tervre is rá áll, hogy Bem Erdélyen, Dembinszky pedig Duklán áttör Galíciába és fegyverre szólítja a lengyeleket. Bécs elestével feltehető, hogy az osztrák kormány is elfogadja a békét.

Mind ez csak feltevés, eshetőség.

De bizonyos:

Hogy a bécsi hadjárat más fordulatot hoz ügyünkbe.

A mi a röpirat többi részében van, az vagy nem vonatkozik szorosan a kérdéses tárgyra, vagy czáfolata már bennfoglaltatik az elébbieken.

Úgy hiszszük feleltünk már a következő stanczákra is, melyekkel Assermann iratát befejezi:

„Megnyerhető volt-e az ügy, melyet állítólag Görgeinek kellett elárulni ,miután már az északi Colossus beleelegyedett?”
Tudtom szerint G. ellenzéke se tartja azt; másfelől pedig sok indifferens s igen illetékes ítélő tehetségektől is még eddig szintén csak azt a véleményt hallottam, *„hogy önvédelmi har-*

czunk az oroszok nyílt közbelépésével, veszve volt.” Veszett ügynök pedig nem kell áruló.

„*Ki részére lehetett Görget áruló?*” csak Ausztria részére! de ez esetben nem lesz vala szüksége Ausztriának orosz intervencióra, hiszen egy eszélyes áruld segítségével legyőzhette volna a honvédelmet magára is.

„*Minő eszközöket szolgáltatott az áruló Ausztriának vagy szövetségeseinek a győzelem érdekében kezére?*” Kezükre semmit, – törekvéseikkel szembe pedig mindvégig a leghatározottabb ellentállást gyakorolta.

„*Az osztrák hadvezérnek mi lehetett a célja?*” – a magyarok legyőzése; „*hol és mikor?*” a hol és minél előbb lehet; „*és mit tehetett e végre egy áruló magyar rezér?*” azt, hogy magát minél előbb legyőzesse.

„*Volt-e Görgei oly esetben, hogy magát legyőzethesse?*” volt – hogy többet ne is említsünk – Vácznál júliusban és egész hadjáratában Tokajig; *és mit tett?* a veszély perceiben életét, személyét vetette a mérlegbe, és hadserge megmenntésére mindent elkövetett.

„*Mi vezethette Görgeit árulásra! talán boszú, és ki ellen: talán hazája ellen?*” – ez őt meg nem bántotta, sőt tisztelte, ő meg hazáját szerette s azért vérét is ontotta; „*hát talán Kossuth ellen, és miért?*” meglehet, hogy legyőzhetetlen ellenszenv fejlődött ki kettőjük között; de ha csakugyan a kormányzó elleni boszú vagy ellenszenv vezet: – akkor hatalmas tetőpontján, szebb napokba kísérelhetne volna meg azt elbuktatni; Aradon már a kormányzó kisebb, a fővezér nagyobb nem lehetett.

„*Vagy talán nagyravágás, hiú ambitio?*” – A nemzet innepelt hadvezére – egy hozzá szeretet- és lelkesedéssel ragaszkodó vitéz hadsereg győzedelmes vezetője volt; – katonai szelleménél fogva magasabb vágya nem is lehetett; – de ha hiú ambitio bántja, úgy az ügy estéjén, a már megásott sir behantolása dicsőségét csakugyan el nem vállalta volna.

„És végre az árulók érdemeikhez mért maga? bért szoktak kapni; Görgei egy országot árult el, hát mi volt a jutalma?” – az elszigetelt száműzetés – a morális halál! – ”vagy tán őt is megcsalták?” Oh a hatalom nem tagadja meg jó szolgálait!

Ezekhez még csak ennyit akarunk mondani:

Úgy látszik, hogy Assermarm is azon naivok közé tartozik, kik az árulást, annak csupán csak egy alakjában képesek felismerni. Abban tudniillik, melyben a színpadon látni szokták.

Az árulónak nem kell, hogy okvetlen vörös haja és görbe lába legyen.

Nem kell, hogy vadregényes háttérrel ellátott barlangos vidéken alkudjék meg az ellenséggel éjnek idején egy krajczár erejéig megállapítván vérpénzét.

Nem kell, hogy állásokat, terveket áruljon el, megkerítse az elárulandót az ellennel.

Hiúsult dőlyfből, gyűlöletből azok iránt kik útjában állanak, ilyenek megbuktatására, makacsságból, nagyravágyásból, tervei megsemmisülése miatt és damoni szenvedélyekből is képes valaki, ha hiányzik benne a morális alap, *ha nem, vette hitét és lelkesedését az ügybe*, eztet, bármily szent legyen, lépésről lépésre a bukás felé vezetni.

És ezt a milliók, kiknek sorsa miatta az égbe kiált, ne nevezhessék árulónak?

FÜGGELÉK.

FÜGGELÉK.

Észrevételek Görgei „Gazdátlan leveleire.”

A tárgy rokonságánál fogva ezélszerűnek tartom a „gazdátlan levelekre” is tenni néhány megjegyzést. Az egész telve van ferde állításokkal, felesleges, nem az árulási kérdéshez tartozó elmefuttatással! a mi még is oda irányul, részint Emlékirataim de főleg a fentebb mondottak által kellőleg fel van derítve, és itt csak még néhány tételre teszek észrevételeket az I. fejezetben.

I. Világos.

Nem a harcz folytatásáról egy pusztuló guerilla háborúban, hanem a déli sereggel megkísérlendő egyesülés által feltételeket nyerni vagy a török földre átmenni volt a kérdés – és hogy idegen földön erkölcsileg se veszend el egy sereg megmutatta az olasz legio; bizonyosan még nyomatékosabban lépend fel ez utolsó esetben a török kormány.

Görgei jóllehet későbbi tétéleivel ellenkezőleg azt mondja „állítatok ma újból ugyanazon körülmények közt Orsova és Világos közé etc etc. Itt élned halnod kell.”

Tehát nem azért tette le a fegyvert, mert az osztrák sereget akadálnak tartá a keresztül törésre, hanem mert hőhonszeretet mély érzelmei által visszatartva, nem bírt megválni szülőföldjétől – mely ugyan szülőföldje volt, de melyben élni mióta maga ura volt soha nem volt kedve, melyben meghalni még kevesebbé tudott.

II. Nexus causalis.

Bizonyos, hogy a világsi fegyverletétel nem okozta Haynau rémuralmát, de hogy azt fokozta, hogy boszúját még inkább ingerié, kétségtelen.

III. Különös.

Bizony különös, hogy Görgei a feltétlen fegyverlerakás által az oroszok előtt honfiainak millióit akarta megmenteni, még egy csata és a török földre vonulás elkerülése által polgártársai millióit a nyomortól megkímélni.

Ellenben tudni kelle Görgeinek, hogy a feltétlen megadás által egyszerre az ellen kezébe adta nem csak barátjai és serege, hanem az egész hazának és nemzetének sorsát – és így keresni és megkísérlem kellett volna minden áron még egy végutat a melyen talán még valamit menteni lehetett volna.

A török föld felé vonulása által pedig a harc csak még néhány nappal húzódik el és ez – így nem érinti az országot és milliókat, csak annak véghatárát és néhány ezreit melyek közül a legnagyobb része úgy is ellenszenvvel viseltetett ügyünk iránt.

A fegyverletételt pedig úgy is csak egymaga és semmi-kép barátai közreműködésével vitte végbe, mert csak azért csikarta ki a dictátorságot – a tanácskozás csak formalitás levén az oroszokkali parlamentaritás után.

IV. A dologra.

Ezen fejezetnek csak első lapja tartozik a dologhoz. – Mert hogy N. Sándor jól tette-e, hogy elfogadta a debreczeni csatát és hogy jogosultan volt-e Görgeitől az oldal védelmére megbízva, ez nem tartozik az áruláshoz.

De igen az áruláshoz tartozik az, hogy Görgei eleitől fogva egész végig mindig csak a speculatiók és cselszövények

embere volt; a világsi catastropha csak is az előzmények természetes és következetes végeredménye volt.

De többet mondok: ő maga el is ismeri árulását – mert csak fontolva és részrehajlatlan kell olvasni könyveit „Mein Leben und Wirken”: határozottan kikandikál az áruló.

Ezt nem magam mondom hanem számos egyénektől hallottam ismételve, mások közt a mély bölcseségű államférfiutól Lonovich érsektől – a kit csak ugyan nem lehet részrehajlónak mondani.

Kérésének és működésének egy áltáljában ott kelle helyet keresni, a hol, mint mondja, a koczka gördül.

V. Hogy is volt csak.

Mellőzöm Kossuth kalandos tervét, ha ugyan azé volt, és olyan a minőnek Görgei állítja.

De különös, hogy Görgei hivatkozik az utolsó miniszteri tanácsban június 26-án tőle mondottakra – t. i. az erők egyesülésére – hogy ő hivatkozik, a ki mindég és mindenkor csak szétszórt erővel működött és épen engedetlensége vagy rősz akarata által akadályozta azok öszpontosulását.

Hogy Kossuth vonakodott Görgeit fővezérré kinevezni, az Görgei magaviselete következése volt – a ki elég okot adott a bizalmatlanságra – olvassuk azt Rüstow munkájában is több helyeken, tudjuk, hogy Vukovits ezt Görgeinek az Aradon tartatott miniszteri tanácsban nyíltan szemébe mondotta.

Kossuth hallatlan bizalmat mutatott Görgei iránt a schwechati csata után – hogy köszönte meg, láttuk.

VI. Folytatás.

Itt idézi Görgei, Kossuthnak Bemhez írt levelét Teregováról és azzal azt akarja kimutatni, hogy egygondolkozásaik voltak a fegyverletételben.

Erre csak azon tényt hozom fel, hogy Görgei augusztus

10-én estve Kosul hl al szemközt találkozáán, neki egész határozottsággal kijelentette, ha Haynau Temesvár alatt győzött – „lerakom a fegyvert,”

De mit is írhatott mást Kossuth Teregováról a világosi fegyverletétel tudatával, a Görgeitől kicsikart lemondása után kormányzó! állásáról, mint azt, hogy nem tartja tanácsosnak a harc folytatását stb. stb.

VII. Folytatás.

Kossuthnak – már ezt határozottan lehet állítani – semmi bűnrészesége nincs a világosi fegyverletételben.

1-ször mert Görgei serege élén kijelentette, hogy a fegyvert lerakja;

2-szor mert ez mint dictator rakta le feltétlenül, ő maga azzal ámitván Kossuthot és bírván őt a lemondásra, hogy csak úgy nyerhet még kedvező feltételeket az országra és nemzetre nézve, ha Kossuth leköszön és őt, Görgeit ruházza fel a kormány dictátorsággal.

A 48-ik lapon mondja Görgei, nekem mint hadvezérnek politikai hitvallásom elejétől végig azon egy volt változatlanul: „V. Ferdinánd király és az általa szentesített 1848. törvény.” És tovább: „a honvédelmi ügy elégtelenségének gyökérbaját egy hadkiegészítő rendszer teljes hiányában ismerve fel, e részben óhajtván segíteni mint hadügyminiszter, el nem kerülhettem az esküt az april 14-kei függetlenségi nyilatkozatra” – továbbá.

„De az esküben ép oly kevéssé volt része a hadvezérnek mint nem volt a római első consul stb. stb.

Hogy fogadhatta el (de nem csak fogadta, hanem kereste) a hadügyminiszterséget 14. april után januári nyilatkozványa után – azon meggyöződésben, hogy a kormány céljáért nem fog harcolni? – Ezen elvekkal leteszi az esküt – azon Machiavelli-gondolattal: a hadvezérnek nincs

köze a miniszter esküjéhez. A tiszta erkölcsű hadvezér ha elfogadja állását, nem köteles-e a kormány alapelveit, czélját elfogadni és támogatni? A romai consulra hivatkozik! – Az atya igen is megkülönböztethető a hivatalnoktól, de becsületes ember nem tesz le esküt mint minister, hogy megszegje – mint hadvezér. A különböztetés e sublimitása a becsülettel nem fér meg.

És kérdem, mit tett Görgei mint hadügyér a sereg kiegészítésére? Mitsem. Ő személyesen soha evvel nem is foglalkozott – azon kevés ujonczot a melyet az ő serege kapott – úgy a felszerelést – még a lelépett vagy az ideiglenes Klapka-minisztérium rendelte és küldötte volt. – Görgei ellenben már abban is hátrálta a hadügyérség működését, hogy valamennyi régi fő hivatalnokait elbocsájtá és újakat állított élére, a kik keveset kivéve, mulattak és nem dolgoztak.

De egy hadkiegészítő rendszer kiteremtésével éppen nem foglalkoztak;

VIII. Folytatás.

Mit nyert Magyarország a fegyverletétellel?

„Görgei mondja – „százakat talán ezreket fiai közül, kiket a harc folytatása elveszített volna.”

Különös, hogy ép Görgei lett egyszerre oly humánus, oly gyengéd – a ki soha a vért nem kímélte – a ki hány ízben egészen hiába ereszkedett nagy ütközetekbe mint Pered 2-ik napján, – július 11-kén, – aki a peredi csatát, mint mondta, csak azért is elfogadta mert az előtte való nap a 2-ik hadtest egymaga győzött, – a ki a 11-ki áttörést megkísérlé – a kormány határozott rendelete ellen, – a ki akár hányszor egyes kisebb erőket az ellenség túlnyomó erejének odavetett. Ezen Görgei most kímélni akar néhány százat vagy ezret – azon nagy és fő kérdésben – mely a harc folytatásában rejlett: még is kedvezőbb helyzetet nyerhetni és nem magát feltétlen megadni.

Görgei végre mondja: a világosi fegyverletétel az egyetlen kivihető hadművelet volt a temesvári csata után. Ezen, téhez nem kell commentár – kimutattuk, hogy még más, és kedvezőbb hadműtétel volt megkísérthető.

De Görgei látja, hogy további erőltetés nélkül, seregével szemben könnyebben boldogulhat az oroszokkal mint az osztrákokkal; már Losoncztól fogva folytonosan kacsingatva foglalkozik az oroszokkal; jóllehet tagadja april 14-két és mondása szerint hitvallása V. Ferdinánd király joga – még is *ismételve* és lehető legvilágosabban tanácsolja Szemerének és Batthyányi Kázmérnak a magyar koronát egy orosz hercegnek felajánlani és hogy seregét előkészítse a jövő feladásra már július 21-kén ki adja azon feltételeket, melyek árán Paskevitsznak a capitulatiót felajánlja t. i.

I. a legénység szabad hazamenetele és háborítlan ott-hon maradása.

II. a tisztek rangúkkal vagy beléphetnek az orosz seregbe vagy szinte bántatlan haza mehetnek.

III. A czár, az ország számára a császárnál közbevetendő magát.

Természetes, hogy ily előzmények mellett reá nézve a legelőnyösebb és egyedül sikerre vezetőnek látszó hadművelet a világosi fegyverletétel volt, annál is inkább, mert ámitott serege azon hitben élt, hogy nekik is az amnestia bizonyos és a „feltétlen” szó csak formalitás, hogy a czár annál nagyobb kegyelmet tanúsíthasson.

Több mondani valóm nincsen.